Halland (text Danish)

Halland har hørt til Danmark siden vikingetiden, idet Ottar fra Hålogaland i 880-årene sejlede fra Skiringsal i Vestfold til Hedeby og omtaler det land, som han sejlede forbi som dansk.

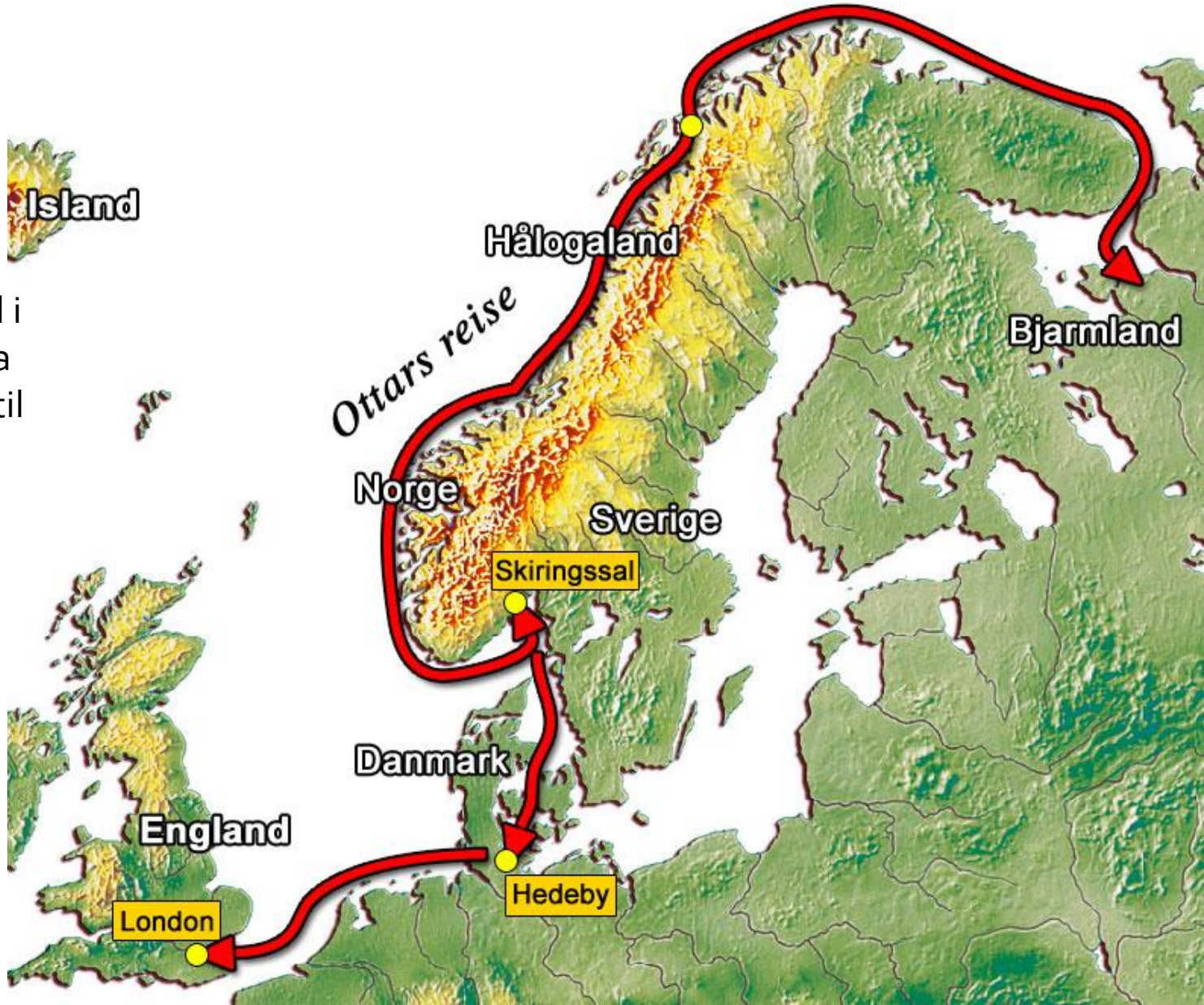

Halland (text Danish)

Middelalderen

Fra middelalderen og frem efter har Halland været regnet som et af Skånelandene (Skåne, Halland, Blekinge og Bornholm), og i Halland anvendtes skånske lov som landslov og landsting blev afholdt i Getinge. I kong Valdemars Jordebog opregnes syv hallandske kongelev: Laholm, Halmstad, Faurås, Sjönevad, Vare, Grimeton og Tölö.
Fra 1200-tallet og frem efter blev Halland skueplads for et stort antal krige mellem, især, Sverige og Danmark. De mange krige bidrog til at gøre landskabet fattigt, dels ved de derved forårsagede omfattende ødelæggelser, dels fordi de medførte at indbyggerne ikke anså det som værd at gennemføre større investeringer, efter som de alligevel riskerede at blive ødelagte under krige.
Landskabet blev udplyndret tre gange i 1200-tallet, først 1256 af den norske konge Håkon Håkonsson, senere 1277 af den svenske konge Magnus Ladulås og endelig 1294 af den danske konge Erik Menved. Under det følgende århundrede blev Halland delt i to dele (med Ätran som grænse) og byttede hersker et stort antal gange inden, at det atter blev dansk under Valdemar Atterdag. Det var også i denne periode at Varberg Fæstning anlagdes. Forviklingerne mellem de tre nordiske lande førte til, at Nørrehalland og Sønderhalland hver for sig blev brudt løse fra Danmark fra 1280'erne til 1360'erne. I 1216 gjorde Valdemar Sejr sin søn Niels til greve af Halland. Dennes søn Niels Nielsen måtte nøjes med nørre Halland i 1241, og dennes søn, Jakob Nielsen, fik først nørre Halland i arv i 1283, mens et andet medlem af kongehuset, Erik Knudsen, blev hertug af søndre Halland i 1284.

Halland (text Danish)

Grænsen mellem de to områder gik ved Ätran. Det er muligt at Jakob Nielsen var modstander af kong Erik Klipping og medvirkede ved mordet i 1286. Kampen mod Erik Klippings søn Erik Menved medførte, at Jakob lod opføre borgen Varberg.
Takket være Kalmarunionen kom Halland pludseligt at indtage en central placering. Kungen skulle ifølge unionsaftalen vælges i Halmstad.
Under Engelbrektsoprøret i 1434 blev landskabet besat og blandt andet afbrændtes borgen i Falkenberg. Efter, at fred var indgået i 1435, blev der atter stridigheder under første halvdel af 1436, som medførte, at Lagaholm erobredes af svenskerne. Nye stridigheder mellem svenskere og danskere brød ud i begyndelsen af 1500-tallet og fik indflydelse på forholdene i Halland. Det skete blandt andet 1519 da grænseegnene hærgedes af svenske soldater som hævn for, at Västergötland var blevet hærget af danske soldater. Også under Grevens Fejde var der kampe i Halland.
Fra 1500-tallet og frem til 1800-tallet havde landskabet store problemer med flyvesand, hvilket fortrinsvist skyldtes omfattende afskovning.
Under Nordiske Syvårskrig og Kalmarkrigen blev Halland atter skueplads for svensk-danske kampe, blandt andet slaget ved Axtorna 1565.

Halland (text Danish)

1600-tallet og senere

Halland blev overdraget Sverige for en periode på 30 år ved freden i Brömsebro i 1645 og blev permanent svensk ved freden i Roskilde i 1658. Den sidste kamp på hallandsk jord skete med slaget ved Fyllebro den 17. august 1676 under Skånske krig.

I begyndelsen lod svenskerne den nye provins styre af en guvernør. I 1658 udnævntes den første landshövding samtidigt med den første länsstyrelse i henhold til 1634 års regeringsform. Mellem 1658 och 1719, men med nogle års undtagelse, fandtes et eller et par generalguvernementer med overhøjhed over de nye provinser.

I 1683 indførtes svensk lov. I 1719 års regeringsform afskaffedes forvaltningsformen guvernement og generalguvernement i den indenrigs forvaltning i Sverige, og Halland blev da len i fuld betydning. De fredeligere forhold medførte, at udviklingen i landskabet kunne tage fart igen. Jordbruget effektiviseredes og var i midten af 1800-tallet et af landets mest effektive. Samtidig forblev landskabet i mangt og meget provinsielt og fattigt, især de indre skovbygder. Erosion og sandheder med mere gjorde, at også store dele af kystområderne var uattraktive, og bortvandringen var mærkbar langt ind i 1900-tallet. Efter 2. verdenskrig gennemgik landskabet en bemærkelsesværdig forandring. Fra 150.000 indbyggere i 1945 voksede befolkningen til over 300.000 indbyggere år 2005, og fra at have været en agrar provins udviklede det sig til et industrialiseret område. Frem for alt var det det nordlige Halland, som havde den største udvikling, da steder som Kungsbacka og Onsala udviklede sig som pendlingsområder til Göteborg. Hallands kyster lokker nu til sig mængder af turister om sommeren, i særdeleshed Mellbystrand, Tylösand, Skrea strand samt Apelviken.

Halland (text Swedish)

Sven Larssons bok "När hallänningarna blev svenskar" från 2004. Han är historiker från Jönköping, född i Gällared och bor numera i Askome så vitt jag vet. I boken berättar han både övergripande och i detalj om tiden närmast före och efter 1645, då Halland blev svenskt genom Brömsebrofreden. Eftersom Halland först var en pant på 30 år så skulle dansk lag, kyrkoordning och administration gälla. Men freden bröts och Halland blev svenskt för gott. Större delen av 1600-talet var en prövotid för hallänningarna. Svenskarna härjade vid gränserna, liksom danskarna som efter fredsavtalet försökte återta de tidigare östdanska landskapen Halland, Skåne och Blekinge. Både svenska och danska trupper drog fram genom Halland och precis som i alla krig var det civilbefolkningen som for illa. Gårdar och byar brändes ner och ödelades, många människor dödades och då som nu var våldtäkt en systematisk del av krigföringen. Det var inte ovanligt att kvinnan sedan dödades. Kungen satte inte in hallänningar som soldater att försvara landskapet mot anfallande danskar eftersom de inte var att lita på, många ställde sig på den danska sidan och blev snapphanar eller friskyttar. Och svenskarna som kom norrifrån, de kände nog inte att det var ett broderfolk de kom till utan snarare fiendeland även om Halland formellt sett var svenskt.
Syskonen Andreas och Anna Karlsson i Falkenberg har skrivit en serie böcker om Halland på 1600-talet, där de utgår från domböckerna och berättar om de mål som finns protokollförda, både från den danska och den svenska tiden.

Slaget vid Mared 1563

Slaget vid Mared 1563

Sensommaren 1563 var det då danska Halmstad belägrat av den svenska armén under Erik XIV. Belägringen gick dock inte bra och sjukdom och hunger grasserade i det svenska lägret. Halmstad visade sig också vara hårdare försvarat än man hade räknat med. Ledare för försvaret var riddaren och lensmanden för Halmstad len, Poul Hvitfeldt som man idag kan beskåda i helfigur på dennes gravhäll i vapenrummet i St Nikolai Kyrka. Långt senare fick han också som ett erkännande för sina insatser en gata uppkallad efter sig (Hvitfeldtsgatan). På grund av bristen på förnödenheter och risken att drabbas av sjukdomar lämnade Erik XIV själv det svenska lägret den 8 november 1563 och begav sig till Falköping. Redan samma kväll fick svenskarna besked om att en dansk undsättningsstyrka var i närheten under ledning av konung Fredrik II själv. Då avbröts hela belägringen och den svenska armén drog sig utmed Nissastigen in mot Småland och svenskt territorium.
Men de hann inte längre än till trakten av dagens Oskarström innan de insåg att danskarna var dem hack i häl och att de inte skulle kunna ta sig till gränsen utan strid. Svenska armén ställdes upp i slagordning på morgonen den 9 november och inväntande de förföljande danskarna. På pappret var de 12 000 man men under den 15 kilometer långa marschen från Halmstad hade en del förband kommit bort och många soldater hade deserterat, dessutom var de kvarvarande i dåligt skick – sjuka, hungriga och övergivna av sin konung. Danskarna å sin sida var betydligt färre, omkring 4 500 man, men var i gengäld i god fysisk form och segervissa. Kung Fredrik II:s personliga närvaro styrkte också de danska ryttarna.

Slaget vid Mared 1563

Ensamma i fiendeland, omringade av blodtörstiga danska ryttare och utan chans till
undsättning bröt dock hela den svenska återstående armén snart ihop och tog till flykten under oordnade former. Det danska rytteriet förföljde de panikslagna svenskarna in i de vidsträckta myr- och skogstrakterna i det inre av Halland och högg ner dem bakifrån. Berättelser från det danska fälttåget året efter visar att det låg bortslängd svensk utrustning som ett pärlband hela vägen från Mared till svenska gränsen. Hur många som stupade är svårt att uppskatta och de samtida uppgifterna bör tas med en stor nypa salt. Uppgifter på omkring 200 danskar och mellan 2–3 000 svenskar verkar dock rimligt med tanke på omständigheterna runt slaget. Huvuddelen av de svenska förlusterna torde ha uppstått efter sammanbrottet och den panikslagna flykten mot gränsen.

Slaget vid Genevad 1657

Den mest kända händelsen under Karl X Gustavs första danska krig är antagligen tåget över Bälten, vilket möjliggjorde den svenska segern och freden i Roskilde 1658. Mindre känt är den del av kriget som utspelade sig på ”hemmaplan”. Medan Karl X själv och den svenska huvudarmén agerade i Polen och dagens norra Tyskland för att slutligen ta sig in i Danmark söderifrån via Holstein, utkämpades en rad mindre strider i gränstrakterna av Halland, Skåne och Småland. Den största av dem var slaget vid Genevad den 31 augusti 1657. När danskarna kom fram till Genevadsån upptäckte de att den svenska hären redan stoduppställd i slagordning på andra sidan ån. De hade också besatt bron med en mindre styrka. De båda härarna var efter de svenska förstärkningarna ungefär jämnstarka, med 8000 man på svenska sidan och 9000 på den danska. Efter 5–6 timmars skjutande insåg danskarna att de inte kunde bryta dödläget och drog sig i skymningen åter söderut, brände sitt läger i Laholm och fortsatte sedan över åsen. Svenskarna följde efter på behörigt avstånd men stannade i Laholm där de slog läger den 1 september. Resultat av slaget vid Genevadsbro blev att kriget i gränstrakterna fortsatte precis som förut i form av ömsesidiga framstötar, spaningsräder och mindre skärmytslingar - och så fortsatte det tills Karl X tågade över Bälten på vintern 1658 och tvingade danskarna att sluta fred.

Gränsbyggder

Situationen som gränsbygd

Då Västbo härad och omgivande trakter var ett gränsområde mellan Danmark och Sverige har detta inneburit både möjligheter och svårigheter för befolkningen under tidernas gång. Medan Västergötland och Småland var svenska landskap, tillhörde Halland de östdanska landskapen. Situationen som gränsbygd kunde även vara lönsam genom att den möjliggjorde en omfattande handel och landsköp, vilket ofta försökte stävjas från statsmakternas sida. Genom de existerande handelsrutterna och det dåtida vägnätet kom västra och södra Västergötland att utgöra uppland för handeln för de halländska städerna. På liknande sätt var stora delar av Västbo omland för Jönköpingsborgarnas handel. Därigenom var riks- och landskapsgränsen även gränsland för de olika städernas handelsområden. Gränsbygdernas stora skogsområden var dessutom ofta tillhåll för både stråtrövare och deserterade knektar. Människorna i gränsbygderna var också del av en större försvarsorganisation i form av häradsuppbådet. Detta medförde att bönderna vanligen var väl beväpnade. Deltagandet i försvaret var del i en lokal kultur, vilken även tog sig form av bland annat statusmarkeringar som exempelvis lyxkonsumtion. Från att gränsområdena tidigare var perifera och till stora delar närmast självstyrande områden långt från huvudstad och statsmakt kom framförallt de danska områdena efter hand att bli allt mer militariserade provinser och komma under allt större statligt inflytande. Positionen som gränsbygd innebar en fördel i denna process.

Laglösheten var inte patenterad av enbart svenskhet

Under början av 1600-talet var mord och dråp en vanlig dödsorsak. Laglösheten var också påtaglig. Under denna period var våldsmentaliteten vanligt förekommande i lokalsamhällena i gränstrakterna. Laglösheten och råheten kan ha berott på traktens karaktär av gränsland, där människorna var beredda att behöva försvara sig och ta lagen i egna händer. Traktens perifera läge i förhållande till en svag centralmakt bidrog också till detta.

Nordiska sjuårskriget (1563-1570)

Under kriget kom särskilt gränstrakterna mellan Halland och Västergötland/Småland att bli föremål för ett flertal plundrings- och krigståg. Fientliga truppers härjningar samt irreguljära friskaror gjorde ofta infall på motståndarsidans områden. Men även de egna styrkorna kunde ofta vara ett gissel när de var förlagda på eget område. Redan i början av kriget tvingades bönderna i Västbo betala brandskatt till danskarna, men till ingen nytta. I maj 1564 inföll en dansk styrka om 4000 man och sju Västbosocknar tvingades att både erlägga brandskatt, men också svära den danske kungen trohet. Ytterligare ett danskt infall i Västbo skedde senare samma år, men de rövande och brännande danskarna möttes av ett intensivt gerillakrig från bönderna, vilka försökte rädda vad som räddas kunde.

Blodig framfart av danskarna

Också flera kyrkor brändes ned eller skadades. En tradition berättar om att Gryteryds kyrka brändes av danskarna under kriget. Eventuellt brändes också Burseryds kyrka under kriget. Krigshandlingarna drabbade även Sandviks socken. Också i Södra Hestra brändes kyrkan under kriget. Detsamma skedde med prästgården och de flesta av socknens gårdar drabbades under kriget.

Danskarna härjade och brände gårdar

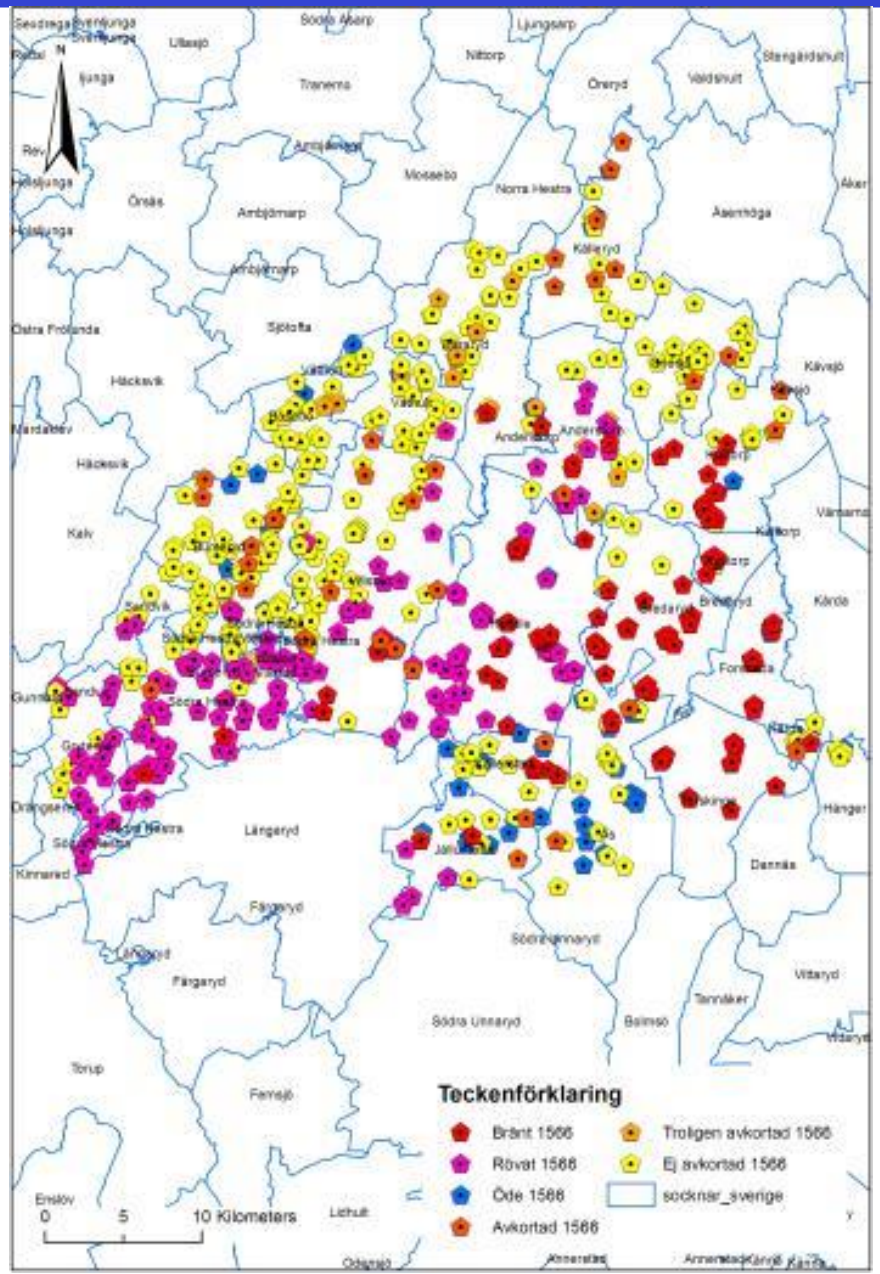

Situationen i delar av Västbo härad efter år 1565. Rött och rosa är gårdar som fått skattenedsättning på grund av att de härjats eller plundrats av danskar.

Källa: Landskapshandlingarna (jordeböcker) Smålands handlingar 1566.

Många gårdar brändes 1567-68 Rantzautågets effekter

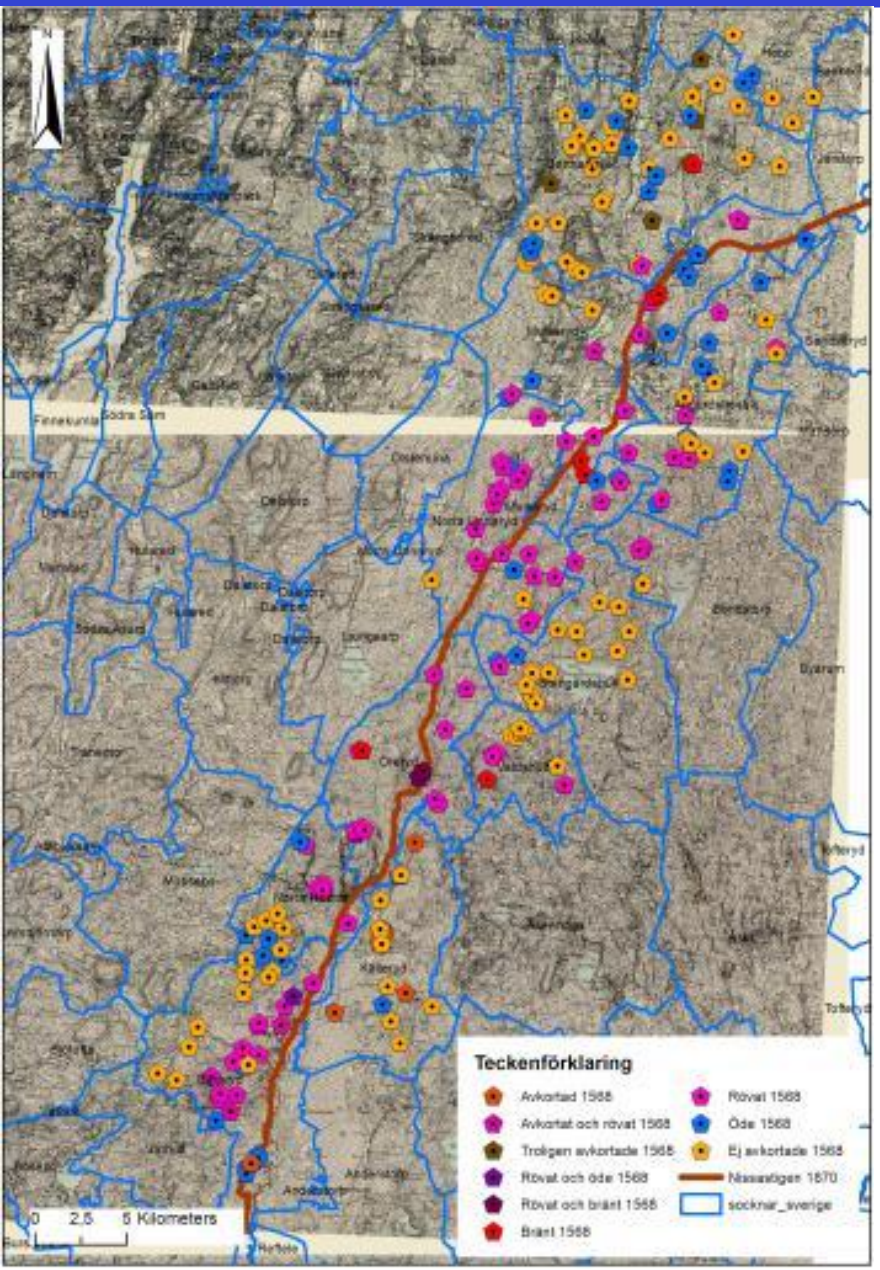

Rantzautågets effekter på gårdarna och byarna längs Nissastigen. Rött och rosa är gårdar som brändes eller plundrades av danskarna under krigståget hösten 1567.

Källa: Landskapshandlingarna (jordeböcker) Smålands handlingar 1568.

Torstenssonkriget 1643-1645 satte djupa spår hos befolkningen längs svensk-danska gränsen.

Under kriget rövade danskarna en redan fattig bygd på stora mängder boskap, mat och lösöre. Efter freden 1613 befanns 84 Västbobönder vara helt utblottade, medan 116 hade förlorat halva sin egendom.

Även under det Torstenssonska kriget 1643-1645 kom krigshandlingar att drabba gränsbygderna. Under kriget blev Sandviks kyrka plundrad av danskarna.

De passade på att ta med sig inventarier, vilka återlöstes genom drottning Kristinas försorg mot 50 daler silvermynt. Även Södra Hestra drabbades hårt. 1643 föll danska friskaror under Ebbe Ulfeldt in i Västbo och bland annat plundrades Broaryd.

Blodig framfart av danskarna

Också flera kyrkor brändes ned eller skadades. En tradition berättar om att Gryteryds kyrka brändes av danskarna under kriget. Eventuellt brändes också Burseryds kyrka under kriget. Krigshandlingarna drabbade även Sandviks socken. Också i Södra Hestra brändes kyrkan under kriget. Detsamma skedde med prästgården och de flesta av socknens gårdar drabbades under kriget.

Danskarna härjade och brände gårdar

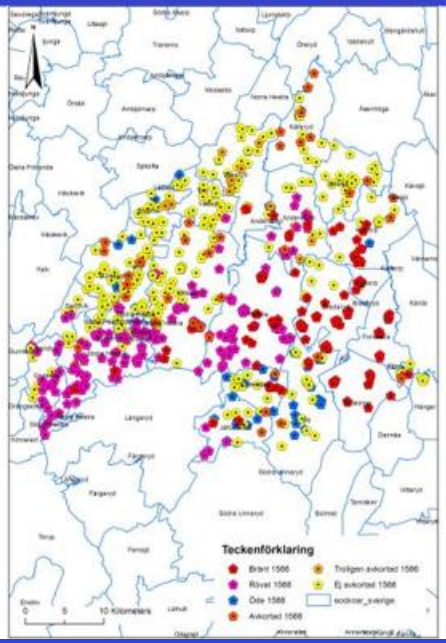

Situationen i delar av Västbo härad efter år 1565. Rött och rosa är gårdar som fått skattenedsättning på grund av att de härjats eller plundrats av danskar.

Källa: Landskapshandlingarna (jordeböcker) Smålands handlingar 1566.

Många gårdar brändes 1567-68 Rantzautågets effekter

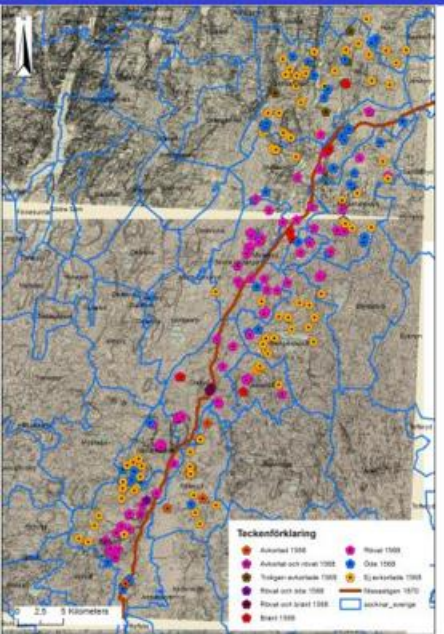

Rantzautågets effekter på gårdarna och byarna längs Nissastigen. Rött och rosa är gårdar som brändes eller plundrades av danskarna under krigståget hösten 1567.

Källa: Landskapshandlingarna (jordeböcker) Smålands handlingar 1568.

Torstenssonkriget 1643-1645 satte djupa spår hos befolkningen längs svensk-danska gränsen.

Under kriget rövade danskarna en redan fattig bygd på stora mängder boskap, mat och lösöre. Efter freden 1613 befanns 84 Västbobönder vara helt utblottade, medan 116 hade förlorat halva sin egendom.

Även under det Torstenssonska kriget 1643-1645 kom krigshandlingar att drabba gränsbygderna. Under kriget blev Sandviks kyrka plundrad av danskarna.

De passade på att ta med sig inventarier, vilka återlöstes genom drottning Kristinas försorg mot 50 daler silvermynt. Även Södra Hestra drabbades hårt. 1643 föll danska friskaror under Ebbe Ulfeldt in i Västbo och bland annat plundrades Broaryd.